

MEZONLARGA ASOSLANGAN BAHOLASH: MAQSAD VA VAZIFALAR**Uzakbaeva Gulzira Joldasbaevna**

Ibroyim Yusupov nomidagi ijod maktabi
Qoraqalpoq tili va adabiyoti fani o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15466526>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida mezonlarga asoslangan baholashning ahamiyati, uning asosiy maqsad va vazifalari, hamda ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi. Mezonlarga asoslangan baholashning adolat, shaffoflik, tahliliy yondashuv va rivojlantiruvchi baholash kabi xususiyatlari ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishi yoritilgan.

Baholash mezonlarining aniq belgilanishi, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga va o'zini baholashga undashi, o'qituvchilar faoliyatini takomillashtirishdagi o'rni tahlil etilgan. Shuningdek, ushbu baholash turining pedagogik va metodik afzalliklari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: mezonlarga asoslangan baholash, ta'lim sifati, adolatli baholash, baholash mezonlari, pedagogik monitoring, shaffoflik, o'quvchi motivatsiyasi, tahliliy yondashuv.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan tub islohotlar, raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi, yangilikka intiluvchi shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan. Bu jarayonda o'quvchilarning bilimni baholash usullarini takomillashtirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Chunki baholash nafaqat o'rgatilgan bilimlarning egallangan darajasini aniqlash vositasi, balki o'quvchi shaxsini rag'batlantirish, rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladigan muhim pedagogik jarayondir. An'anaviy baholash usullari ko'plab holatlarda subyektiv qarorlar asosida olib borilishi, baholash mezonlarining noaniqligi yoki yo'qligi sababli ta'limning asosiy maqsadlariga to'laqonli erishishga imkon bermaydi.

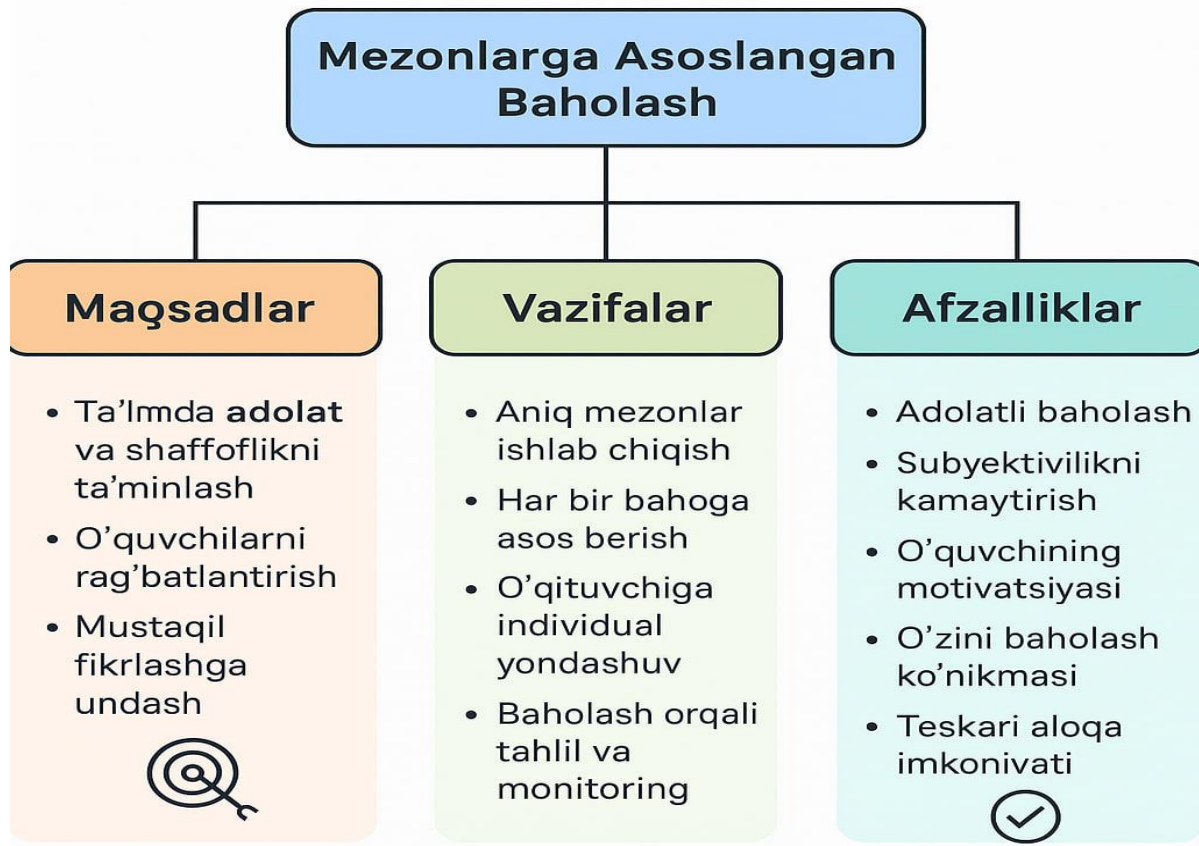
Shu nuqtayi nazardan qaralganda, mezonlarga asoslangan baholash tizimi ta'limda aniqlik, shaffoflik, adolat va samaradorlikni ta'minlaydigan zamonaviy yondashuv sifatida maydonga chiqmoqda. Bu yondashuv orqali o'quvchilar bilim darajasi aniq mezonlar asosida baholanadi, ularning o'z ustida ishlashga, mustaqil fikrlashga va maqsadli o'rganishga bo'lgan intilishi kuchayadi.

O'qituvchilar esa o'quv jarayonini tahlil qilish, o'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash orqali metodik yondashuvini takomillashtiradi. Ushbu maqolada mezonlarga asoslangan baholashning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati, ta'limdagi roli, asosiy maqsad va vazifalari batafsil yoritiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi doimiy o'zgarishlar va takomillashuvlar jarayonida rivojlanib borar ekan, uning asosiy yo'nalishlaridan biri bu – baholash tizimining isloh qilinishidir.

Ta'limdagi baholash – bu nafaqat o'quvchining bilim va ko'nikmalarini aniqlashga xizmat qiluvchi vosita, balki ta'lim jarayonining ajralmas, samaradorlikni belgilovchi muhim tarkibiy qismidir.

Shu munosabat bilan mezonlarga asoslangan baholash tizimi tobora keng e'tirof etilmoqda. Chunki bu yondashuv o'quvchilarning bilim darajasini faqatgina raqamlar orqali emas, balki ularning faoliyatidagi sifatli o'zgarishlar asosida baholashga imkon yaratadi.

An’anaviy baholash usullarida ko’pincha subyektivlik, noto’g’ri xulosalarga olib keluvchi omillar, umumiy standartlarning yo’qligi seziladi. Bu holat esa o’quvchilarda baholarga nisbatan ishonchsizlik, motivatsiyaning pasayishi, ta’lim jarayoniga nisbatan sovuqlik paydo bo’lishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, mezonlarga asoslangan baholash tizimi har bir bahoning o’ziga xos asosini belgilaydi. Bu mezonlar avvaldan aniqlashtirilgan, o’qituvchi va o’quvchi o’rtasida ochiq tarzda muhokama qilingan bo’ladi. Natijada o’quvchi nimani o’rganishi va qanday natijaga erishishi kerakligini aniq tushunadi. Bu yondashuv o’z navbatida o’quvchilarning bilim olishga bo’lgan ichki motivatsiyasini oshiradi, ular o’z faoliyatini belgilangan mezonlar bilan solishtirgan holda o’z ustida mustaqil ishlashni o’rganadilar.

Mezonlarga asoslangan baholashning asosiy maqsadi – ta’lim jarayonini adolatli, shaffof, tahliliy yondashuvga asoslangan tarzda tashkil etishdan iborat. Bu tizim orqali o’quvchilarning bilim darajasi va rivojlanish sur’atlarini doimiy monitoring qilish mumkin bo’ladi. Baholash nafaqat yakuniy natijani aniqlash, balki o’quvchi o’zlashtirish jarayonidagi bosqichlarni ham nazorat qilishga xizmat qiladi. Mezonlarga asoslangan baholash o’qituvchi uchun ham qulay, chunki u har bir o’quvchining individual yondashuvga muhtoj tomonlarini ko’ra oladi va dars jarayonini tegishli yo’nalishga yo’naltira oladi.

Ushbu yondashuv ta’lim sifatini oshirish, o’quvchi-o’qituvchi o’rtasidagi ishonchli munosabatlarni shakllantirish, ta’limda shaffoflikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, o’quvchi yozma ish topshirganida, baho qanday mezonlar asosida qo’yilganini biladi: imlo, mazmun, dalillarning ishonchliligi, mantiqiy izchillik, mustaqil fikr yurita olish darajasi kabi mezonlar har biri alohida e’tiborga olinadi.

Natijada, o'quvchi aynan qaysi sohalarida xatolarga yo'l qo'yanini tahlil qila oladi va keyingi safar bu jihatlarni inobatga olib, o'z ishini takomillashtiradi.

Amaliyotda mezonlarga asoslangan baholashning yana bir muhim vazifasi – standartlashtirishdir. Ya'ni, barcha o'quvchilarni teng sharoitda baholash, noxolislik va shaxsiy fikrga asoslangan baholardan xalos bo'lish imkoniyati yuzaga keladi. Shuningdek, bu yondashuv ta'lim muassasalarining reytingini shakllantirishda, metodik materiallarni ishlab chiqishda, davlat nazorati va akkreditatsiyadan o'tishda ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Shunga qaramay, mezonlarga asoslangan baholash tizimini to'liq joriy qilish uchun muayyan shart-sharoitlar va metodik tayyorgarlik zarur. Eng avvalo, baholash mezonlari sodda, tushunarli, aniq va amalga oshiriladigan bo'lishi lozim. Ular o'quvchilar tomonidan to'liq anglanishi, o'qituvchilar tomonidan esa izchil qo'llanilishi zarur. Bundan tashqari, bu yondashuvni samarali qo'llash uchun o'qituvchilarning baholash kompetensiyasini oshirish, ularga doimiy uslubiy yordam ko'rsatish ham dolzarbdir.

Umuman olganda, mezonlarga asoslangan baholash tizimi ta'lim jarayoniga tizimli yondashuv olib kiradi, o'quvchi faoliyatining har bir bosqichini izchil tahlil qilishga imkon yaratadi, o'qituvchining ishini obyektivlashtiradi, o'quvchining esa shaxsiy rivojlanishiga zamin hozirlaydi. Ta'limda mezonlarga asoslangan baholashni to'liq joriy etish orqali ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, bilimni faqat yodlash emas, balki tahlil qilish, tatbiq etish, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal eta olish qobiliyatlarini shakllantirishga erishish mumkin.

Shunday qilib, bu yondashuv nafaqat baholashning o'zini, balki butun ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim vositaga aylanadi.

Xulosa

Mezonlarga asoslangan baholash zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas va muhim tarkibiy qismi sifatida o'zining samaradorligi, adolatliligi va rivojlantiruvchi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bu yondashuv ta'lim jarayonini ob'yektiv baholash, o'quvchining individual salohiyatini aniqlash, ularni o'zlashtirish darajasiga qarab rivojlantirish imkonini beradi. Mezonlar orqali baholash nafaqat bilimlarni aniqlash vositasi, balki o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali teskari aloqa o'rnatish, shaxsiy o'sishni rag'batlantirish, motivatsiyani oshirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, aniq va adolatli baholash mezonlari mavjud bo'lgan ta'lim muhitida o'quvchilar bilim olishga nisbatan faolroq, mas'uliyatliroq va intiluvchanroq bo'ladilar. O'qituvchilar esa baholash orqali ta'lim metodlarini takomillashtirish, o'quvchilarning ehtiyojlarini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu boisdan, ushbu tizimni keng joriy etish, baholash mezonlarini har bir fan va sinf darajasiga mos holda ishlab chiqish, pedagoglarni metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur.

Xulosa qilib aytganda, mezonlarga asoslangan baholash nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini o'lchashga xizmat qiladi, balki ularni tanqidiy fikrlashga, o'zini o'zi baholash va rivojlantirishga undaydi. Bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlariga — raqobatbardosh, ongli, faol va mas'uliyatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Azizxo'jayev A.A. Pedagogika: umumiy asoslari. – Toshkent: «O'qituvchi», 2021.
2. Turaqulov B.S. Zamonaviy ta'limda baholash usullari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.

3. Yuldasheva M.M. Ta'lim jarayonida mezonlarga asoslangan baholash tizimi. – Toshkent: TDPU, 2019.
4. OECD. Assessment and Evaluation in Education: Best Practices. – OECD Publishing, 2018.
5. Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. Educational Assessment, Evaluation and Accountability, 21(1), 5–31.